

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA FORMATIV BAHOLASH SHAROITIDA O'QUVCHILARNING TAYANCH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna

Termiz davlat pedagogika instituti

Texnologik ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Panjiyev Ziyodulla Karim o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti

Geografiya ta'lim yo'nalishi

2- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'quvchilar bilimni baholashga zamonaviy yondashuvlarning mohiyati va mazmuni shuningdek, formativ va summativ baholashning asosiy farqlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: formativ baholash, testlar, viktorinalar, og'zaki savollar, diagnostik baholash, summativ baholash.

ABSTRACT

In this article, the essence and content of modern approaches to the assessment of student's knowledge, as well as the main differences in the formative and summative evaluation, are described.

Keywords: formative evaluation, tests, quizzes, oral questions, diagnostic evaluation, summative evaluation.

Formativ baholash o'qituvchilarga ham, o'quvchilarga ham o'quvchining faoliyati va o'rganishi to'g'risida to'g'ridan-to'g'ri va batavsil mulohazalar berishga harakat qiladi. Bu o'quv jarayonida o'quvchilarning ehtiyojlari va taraqqiyotni kuzatadigan doimiy jarayon.

Formativ baholashning asosiy vazifasi o'quv yili uchun qo'yilgan maqsadlarning bajarilishi yoki bajarilmaganligini aniqlash. Shuning uchun o'qituvchilar ham o'quvchilar ham o'quv yili davomida erishmoqchi bo'lgan o'quv maqsadlarni aniq bilishlari kerak. Formativ baholashda o'quv maqsadiga erishish uchun zarur bo'lgan qadamlar (mexanizmlar) aniq belgilanadi. Biroq bunga erishish uchun baholash yaxshi ishlab chiqilgan bo'lishi kerak. Bu jarayonda o'quvchilar orasida o'z-o'zini baholash va hamkorlik qilishga katta e'tibor qaratiladi va rag'batlantiriladi.

Formativ baholashning keng tarqalgan shakli bu *diagnostik baholash*. Diagnostik baholash o'quvning tegishli dasturini aniqlash maqsadida o'quvchining hozirgi bilim va ko'nikmalarini o'lchaydi. O'z-o'zini baholash bu o'quvchilarning o'zlarini baholashni o'z ichiga olgan diagnostik baholash shakli.

O'qituvchilar o'quvchilar uchun eng foydali va ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan shakllantiruvchi baholash turlarini yaratish va ulardan foydalanishlari kerak. Formativ baholar yakuniy baholarga ta'sir qilmaydi va bu o'quvchilarda materialni dastlabki assimilyatsiya qilishda muqarrar bo'lgan xatolardan qo'rqishni olib tashlashga imkon beradi. Muhim shart: baholash haqiqatan ham shakllantiruvchi bo'lishi uchun uning natijalari o'qituvchini o'qitishni to'g'rilash uchun ishlatishi kerak. Ular o'quvchiga etkazilishi va rejalashtirish uchun ishlatilishi kerak. Nafaqat o'qituvchi, balki bola ham yaqin kelajakda nima ustida ishlashi kerakligini tasavvur qilishi kerak.

Formativ baholash o'quvchilar summativ baholashni amalga oshirishdan oldin ko'rsatmalarni tushunib etishlarini aniqlashga qaratiladi. Tayanch kompetensiyalarning dunyo bo'yicha yagona ro'yxati yo'q. Chunki har bir mamlakatning yoki regionning o'z an'analari, mentaliteti va o'ziga xos talablari bor.

Kompetensiya – bu jamiyatning o'z fuqarolariga qo'ygan ijtimoiy buyurtmasi bo'lib, ularning ro'yxati ma'lum bir mamlakatdagi yoki regiondagi ijtimoiy muhit bilan belgilanadi. Bunday kelishuvga har doim ham erishib bo'lmaydi. Masalan Shveysariyaning va Amerika Qo'shma Shtatlarining iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti hamda ta'lim statistikasi Milliy institutining "Tayanch kompetensiyalarni tanlash va aniqlash" nomli loyihasida tayanch kompetensiyalarni qat'iy ravishda aniqlab olishning imkoniyati bo'lmagan. Inson o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lgan tayanch kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim.

1. Kommunikativ kompetensiya;
2. Axborot bilan ishlash kompetensiya;
3. Shaxs sifatida o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiya;
4. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya;
5. Umummadaniy kompetensiya;
6. Matematik savodxonlik, fan texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish kompetensiya.

O'qituvchining tayanch kompetensiyalarni baholashda mazkur kompetensiyaning turi va yo'nalishiga qarab quyidagi baholash mezonlaridan foydalanish mumkin:

- Test usuli;
- Suhbat usuli;

- Mantiqiy topshiriqlar(kasbiy masala) usuli;
- Yozma nazorat usullari;
- Pedagogik dars kuzatuv va tahlili.

Bundan tashqari o'qituvchini tayanch kompetensiyalarini ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llay olishda bilish, tushuntirish, qo'llay olish, analiz va sintez qilish, baholash va hulosa

chiqarish kabi mezonlar muhim o'rin egallaydi. Pedagog tomonidan tashkil qilinadigan dars ham tarkibiy jihatdan mukammal dars bo'lishi kerak. Buning uchun uning strukturasi va ekspertiza qilish mezonlari ishlab chiqilishi kerak. Yuqorida keltirilgan vazifalarni bajarish bilan birgalikda ta'lim muassasasida ilmiy-metodik, axborot bazasini shakllantirish, pedagog kadrlarni tayyorlash, ishlab turgan pedagoglarimizda yangicha fikrlashni shakllantirish kerak. O'qituvchilarni ta'limdagi kompetensiyaviy yondoshuv bilan tanishtirish;

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishni ta'minlaydigan texnologiyalarni egallash, o'qituvchilarni kompetensiyalarga yo'naltirilgan topshiriqlarni tuza olish va darsda hamda darsdan tashqari faoliyatda qo'llay olishga o'rgatish;

O'qituvchilarni berilgan topshiriqlarni o'quvchilar tomonidan qanday bajarilganligini analiz qilish va baholashga o'rgatish. Monitoring o'tkaza olish. O'z pedagogik faoliyatiga korreksiyalar kiritish olish bugungi ta'lim tizimida muxim ahamiyat kasb etadi. *Har qanday sinfda ishlatilishi mumkin bo'lgan formativ baholashning turli xil mexanizmlari mavjud. Ko'proq mashhur bo'lganlardan ba'zilari: 1. Bevosita so'roq qilish yoki uyga berilgan vazifalar 2. O'qish jarayonidagi javob jurnallari yoki dars paytida beriladigan topshiriqlar, 3. Dars paytida o'tkaziladigan nazorat ishlari, 4. Grafik tashkilotchilik yoki o'quvchilarning darsdagi faolligini kuzatish, 5. O'qituvchan aloqani amalga oshirish, 6. O'quvchilarning o'z-o'zini baholashi, 7. Natijaga asoslanib ta'lim jarayoniga o'zgartirish kiritish imkoni. Formativ baholash diagnostik, standartlashtirilgan testlar, viktorinalar, og'zaki savollar yoki qoralama ish shaklida ham bo'lishi mumkin. Formativ baholash ko'rsatkichlar bilan bir vaqtda amalga oshiriladi. Formativ baholashning keng tarqalgan shakli bu diagnostik baholash. Diagnostik baholash o'quvning tegishli dasturini aniqlash maqsadida o'quvchining hozirgi bilim va ko'nikmalarini o'lchaydi. O'z-o'zini baholash bu o'quvchilarning o'zlarini baholashni o'z ichiga olgan diagnostik baholash shakli. O'qituvchilar o'quvchilar uchun eng foydali va ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan shakllantiruvchi baholash turlarini yaratish va ulardan foydalanishlari kerak. Formativ baholar yakuniy baholarga ta'sir qilmaydi va bu o'quvchilarda materialni dastlabki assilyatsiya qilishda muqarrar bo'lgan xatolardan qo'rqishni olib tashlashga imkon beradi. Muhim shart:*

baholash haqiqatan ham shakllantiruvchi bo,,lishi uchun uning natijalari o,,qituvchini o,,qitishni to,,g,,rilash uchun ishlatishi kerak. Ular o,,quvchiga etkazilishi va rejalashtirish uchun ishlatilishi kerak. Nafaqat o,,qituvchi, balki bola ham yaqin kelajakda nima ustida ishlashi kerakligini tasavvur qilishi kerak. Formativ baholash o,,quvchilar summativ baholashni amalga oshirishdan oldin ko,,rsatmalarni tushunib etishlarini aniqlashga qaratiladi. Summativ va shakllantiruvchi baho ko,,pincha o,,quv sharoitida shunday ataladi o'rganishni baholash va o'rganish uchun baholash. Summativ baholash. Summative Assessment deganda o,,quvchilarni baholash tushuniladi; bu natijaga qaratilgan. Bu ishtirokchilarga vaqti-vaqti bilan, odatda kurs, muddat yoki bo,,lim yakunlanganda beriladigan baholash jarayoning bir qismidir. Maqsad - o,,quvchilarning bilimlarini tekshirish, yani ular o,,zlari o,,rgatgan materialni qay darajada o,,rganganliklarini tekshirish. Summativ baholash dars yoki dastur samaradorligini baholashga intiladi, o,,quv jarayonini tekshiradi va xokozo. O,,quv dasturining sifatini ko,,rsatadigan va maktablarda reyting uchun asos yaratadigan ko,,rsatkichlar sifatida olingan ballar, ballar yoki foizlar . Shu o,,rinda formativ hamda summativ baholashni bir-biridan farqli tomonlarini ko,,rib chiqamiz. Formativ va summativ baholashning asosiy farqlari. 1. Formativ baholash o,,quv jarayonida talab qilinadigan ma"lumotlarni taqdim etadigan, o,,qitishni moslashtiradigan turli xil baholash tartib-qoidalarini anglatadi. Summativ baho o,,quvchilarning bilimni baholash standarti sifatida belgilangan. 2. Formativ baholash diagnostik xususiyatga ega, Summativ baho esa baholovchi hisoblanadi. 3. Formativ baholash-bu o,,rganish uchun baholash, Summativ baholash- bu ta"limni baholash. 4. Formativ baholash oylik yoki chorakda doimiy ravishda amalga oshiriladi. Boshqa tomondan, Summativ baholash faqat kurs tugaganidan so,,ng ma"lum vaqt oralig,,ida amalga oshiriladi. 5. Formativ baho o,,quvchilarning bilimni oshirish uchun o,,tkaziladi. Aksincha Summativ baho o,,quvchilar faoliyatini baholash uchun o,,tkaziladi. 6. Formativ baho o,,quvchilarning bilimlarini nazorat qilish uchun qabul qilingan. Summativ baholashdan farqli o,,laroq o,,quvchilar bilimni baholashga qaratilgan. 7. Formativ baholash baholari summativ bahodan kam, chunki FAda olingan baholar o,,quvchining tushunarli ekanligi haqida SA ning baholari o,,quvchilarning ko,,tarilishi yoki ko,,tarilmasligini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M. Mirziyoev "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik harbir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Toshkent, 2017-yil.
2. Yusupova A.A va Kamolova S.R "Malaka va kompetesiralarni baholash". Toshkent davlat Sarqshunoslik istiuti 2012. / o'quv-qo'llanma.
3. Rahimov Zokir "Pedagogik kompetentlik ta'im jarayoni muhim omili sifatida"

ilmiy maqolasi «Науки об образовании» CC BY 1025128.

4. Vaxobov M.M. “Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat ta’lim standartlarini joriy etish – zamonaviy ta’lim paradigmasi sifatida”. Tekst nauchnoy stati po

spetsialnosti «Nauki ob obrazovanii» CC BY 2501336.

5. Usarov J.E. “Tayanch va fanga oid kompetensiyalar asosida ta’lim mazmunini takomillashtirish va o‘quvchilar kompetentligini rivojlantirish (fizika fanini o‘qitish misolida)”

mavzusidagi dissertatsiyasi [https://uza.uz/uz/posts/usarov-zhabbor-eshbekovichning-talim-](https://uza.uz/uz/posts/usarov-zhabbor-eshbekovichning-talim-va-tarbiya-azariyasi-v-28-11-2019)

[va-tarbiya-azariyasi-v-28-11-2019](https://uza.uz/uz/posts/usarov-zhabbor-eshbekovichning-talim-va-tarbiya-azariyasi-v-28-11-2019).

6. Э.Е. Феюшина «Как пройдет оценка компетенций учителя» <https://pedsovet.org/search/author/fedusina-elvira-evgenevna>.

7. К.В. Семенова “Программа оценки компетенций учителей: что это такое и сроки проведения” <https://multiurok.ru/blog/proghramma-otsienki-kompietientsii-uchitieliei-hto-eto-takoie-i-sroki-proviedieniia.html>.

8. Anapiyayev F. “Kompetensiyaviy yondashuvga